

Кундеус О. М. Економічна діагностика ефективності використання основних засобів в умовах інноваційної економіки / О. М. Кундеус // Економічний аналіз: Збірник наукових праць кафедри економічного аналізу. Випуск 6. – Тернопіль. ТНЕУ. – 2010. – С. 430-433.

УДК 336

Олександр Кундеус

кандидат економічних наук, доцент кафедри обліку у виробничій сфері
Тернопільський національний економічний університет

ЕКОНОМІЧНА ДІАГНОСТИКА ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ В УМОВАХ ІННОВАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ

Визначено інформаційну основу для аналітичної роботи щодо основних засобів, встановлено завдання діагностики стану та ефективності використання основних засобів та докладно розкрито їх стадії, наведено низку формул, пов'язаних з економічною діагностикою ефективності цих засобів.

Ключові слова: економічна діагностика, основні засоби, ефективність використання, інноваційна економіка, ремонтна політика.

Економічна діагностика набуває усе більшого поширення в Україні та відіграє важливу роль у підвищенні ефективності використання активів промислових підприємств, у тому числі основних засобів. Діагностика у сфері економіки дає змогу попередити негативні тенденції і прояви, що з'являються під час використання основних засобів.

Проблеми, пов'язані з економічною діагностикою, відображені у наукових працях вчених-економістів О. І. Гадзевича, Ю. О. Жаданової, Т. М. Ковальчук, І. В. Кривов'язюк, П. Я. Поповича, П. Т. Саблука, Н. О. Сагалакової, Н. Є. Скрипник, М. Г. Чумаченка та інших.

Ці дослідники зробили значний внесок у розвиток теорії і практики економічної діагностики активів. Проте, цих досліджень явно не вистачає в новітніх умовах формування основ інноваційної економіки України. За такої ситуації обраний нами напрямок досліджень стає актуальним як в теоретичній, так і в практичній площинах.

Наукові дослідження за темою даної статті проводились у напрямку розвитку теорії, методології, організації економічної діагностики в підприємствах (організаціях, закладах) різних галузей вітчизняної економіки (торгівлі, промисловості, будівництва, туризму, зв'язку), у 2008–2010 рр.

зверталась увага на роль і значення економічної діагностики підприємств у подоланні наслідків світової фінансової кризи тощо. Зокрема, І. О. Гадзевич вважає, що діагностика діяльності підприємства повинна бути комплексною і охоплювати всі сфери діяльності підприємства та процеси, адже часто саме дрібниці, на його погляд, приховують певні резерви поліпшення діяльності підприємства та проблеми, з якими може стикнутись підприємство в майбутньому [3, с. 129]; Т. Ф. Косянчук, В. В. Лук'янова, Н. І. Майорова, В. В. Швид подали відповідні методики діагностики конкурентоспроможності, управлінської діяльності, фінансово-економічного стану підприємств, діагностики із застосуванням персональних комп'ютерів; узагальнили досвід зарубіжних країн у напрямку діагностування економіки підприємств [5]; Ю. О. Жаданова розкрила суть поняття „економічна діагностика підприємств поштового зв'язку”, вдосконалила і апробувала структурно-логічну схему процесу стратегічного планування [6]; І. В. Кривов'язюк запропонував класифікацію видів економічної діагностики у виробничих формуваннях [8]; Н. О. Сагалакова визначила концепцію і створила модель проведення діагностики економіки підприємств у сфері торговельної діяльності, а також висловила пропозиції із забезпечення належної організації економічної діагностики підприємств торгівлі [11]; Н. Є. Скрипник з'ясувала специфіку діагностування результатів діяльності управлінців в напрямку запобігання розвитку кризових процесів, їй вдалось сформувати методичні основи антикризової діагностики [12].

Метою цієї статті є поглиблення знань щодо економічної діагностики ефективності використання основних засобів в умовах інноваційної економіки, що зокрема виявляється у з'ясуванні завдань діагностики, встановленні пропозицій щодо поліпшення умов та процедур здійснення економічної діагностики.

Необхідною передумовою удосконалення формування, використання та відтворення основних засобів підприємства є проведення діагностики їхнього реального стану та ефективності використання. Інформаційною основою для

аналітичної роботи, за нашим переконанням, є дані бухгалтерського обліку (обігові відомості рахунків “Основні засоби”, “Обладнання”, “Майно в оренді”), форми бухгалтерської звітності: ф. № 1 “Баланс”, ф. № 3 “Звіт про фінансово-майновий стан” (розділ 4 – Наявність та рух основних засобів), форма статистичної звітності № 11 – ОФ “Звіт про наявність та рух основних засобів, амортизацію (знос)”, дані оперативного обліку об’єктів основних засобів (технічні паспорти та інша первинна документація), матеріали дослідження ринкових цін відновлення основних засобів тощо.

Завданням діагностики стану та ефективності використання основних засобів, вважаємо, є: встановлення відповідності величини, складу і технічного рівня засобів потребі в них; визначення обсягів їх росту, оновлення та вибуття; вивчення технічного стану основних засобів і особливо їхньої активної частини – машин та устаткування; визначення ступеня використання основних засобів, аналіз повноти використання виробничої площі; встановлення ступеня використання обладнання та його комплектності; визначення впливу використання основних засобів на обсяг виробництва і реалізації та інші економічні та фінансові показники діяльності підприємства; виявлення резервів зростання фондівддачі, збільшення обсягу виробництва і товарообігу та прибутку за рахунок покращення використання основних засобів.

Діагностика стану та ефективності використання основних засобів підприємства, на наш погляд, передбачає наступні стадії: діагностику їхніх обсягів та динаміки; діагностику стану та складу основних засобів; діагностику інтенсивності відновлення основних засобів; діагностику ефективності використання основних засобів.

На стадії діагностики обсягів та динаміки основних засобів визначається загальний їх обсяг у вартісному вимірі та вивчається динаміка обсягу порівняно з попередніми періодами. Якщо протягом аналітичного періоду відбулися переоцінки вартості основних засобів, то вивченню динаміки повинна передувати процедура приведення обсягу засобів у зіставний вигляд. Темп зростання обсягу основних засобів слід порівнювати з темпом зростання обсягу

виробництва підприємства (для визначення ступеня матеріального забезпечення зростання виробництва) та темпів зростання загального обсягу активів підприємства (для оцінки змін в їх складі позаобігових активів).

На стадії діагностики стану та складу основних засобів вивчається їх склад і динаміка окремих видів (об'єктів) та груп. В процесі діагностики основні засоби групують за визначеними ознаками класифікації. Ступінь зносу основних засобів характеризує їх вік та можливість подальшого використання. Ступінь морального зношення (техніко-економічного старіння) окремих видів активної частини основних засобів, вважаємо, можна оцінити за допомогою коефіцієнта морального зносу, який розраховується так:

$$K_{мз} = 1 - \frac{B_1}{B_0} \times \frac{\Pi_0}{\Pi_1}, \quad (1)$$

де, B_0 , B_1 – відповідно, повна вартість нових та задіяних основних засобів (відновлювальна);

Π_0 , Π_1 – відповідно, продуктивність або витрати на обслуговування тих же основних засобів. Як відомо, чим більше значення цього показника, тим більше його техніко-економічне старіння.

Одним з найважливіших завдань підприємства нині є підвищення ефективності використання основних засобів. У практиці роботи підприємств застосовується метод інтегральної оцінки, який дає змогу зробити узагальнюючу оцінку ефективності використання основних засобів підприємства.

Розрахунок значення інтегрального показника зміни ефективності використання основних засобів K_{ef} здійснюється за формулою:

$$K_{ef} = \sqrt{I_{рф}} \times I_{фв} \quad (2)$$

де, $I_{рф}$ – індекс зміни прибутковості основних засобів за аналітичний період;

$I_{фв}$ – індекс зміни фондovіддачі основних засобів (або доходovіддачі) за аналітичний період.

Стратегічною метою управління основними засобами підприємства є

забезпечення максимально ефективного їх використання при мінімальних витратах на їх утримання та обслуговування. Досягнення стратегічної мети управління визначається, за нашим переконанням, ефективністю наступних управлінських завдань:

– на стадії формування основних засобів – визначення загальної потреби в прирості основних засобів, розробка плану розвитку технічної бази підприємства, вибір форми задоволення потреби в прирості основних засобів;

– на стадії експлуатації основних засобів – раціоналізація експлуатації основних засобів, обґрунтування ремонтної політики, оптимізація термінів експлуатації основних засобів.

Збереження споживчої вартості основних засобів та подовження можливого терміну їх корисної експлуатації визначається, як стверджують більшість дослідників, ефективністю ремонтної політики підприємства.

Підприємство може використовувати різні підходи до проведення ремонтів основних засобів:

– запобіжна ремонтна політика, що передбачає проведення планово-попереджувальних ремонтів;

– аварійна ремонтна політика, при якій ремонтні роботи проводяться лише під час виходу основних засобів з експлуатації (аварійний ремонт);

– комбінований спосіб реалізації ремонтної політики.

Для вибору оптимальної стратегії ремонтів слід виходити з положення, що підприємство зацікавлене в тому, щоб витрати через виробничі паузи (Vn) та витрати на утримування засобів виробництва в задовільному стані (ремонтні роботи) (Zp) були мінімальні, тобто:

$$Vn + Zp \rightarrow \min \quad (3)$$

Більш доцільною, на нашу думку, є запобіжна ремонтна політика, оскільки вона забезпечує ритмічність роботи підприємства та стабільність його виробничих можливостей завдяки планомірному утримуванню основних засобів у задовільному стані. Для неї характерні й більш низькі витрати на профілактичні ремонтні заходи порівняно з аварійними роботами.

Реалізація такої політики передбачає:

- обґрунтування ремонтного циклу, тобто періодичності та почерговості виконання ремонтних робіт (огляд обладнання, технічне обслуговування, малий та середній поточний та капітальний ремонт);
- здійснення контролю за процесом, дотриманням термінів та якості ремонтних робіт.

Важливе значення для діяльності підприємства має економічна оцінка доцільності витрат на капітальний ремонт основних засобів. В основі оцінки доцільності лежить порівняння двох альтернативних варіантів:

- проведення капітального ремонту основних засобів та продовження строку їх експлуатації на один ремонтний цикл.
- заміна пошкодженого об'єкта основних засобів новим. Для здійснення оцінки необхідно визначити загальну суму витрат та збитків підприємства в кожному варіанті.

В загальному вигляді умова ефективності витрат на капітальний ремонт основних засобів описується нерівністю:

$$B_{кр} + nEB < B_{нф} \times a \times P + Z_{ам}, \quad (4)$$

Ступінь ефективності витрат на капітальний ремонт може бути визначена шляхом розрахунку коефіцієнта ефективності витрат ($E_{кв}$):

$$E_{кв} = 1 - \frac{B_{кр} + nEB}{B_{нф} \times a \times P + Z_{ам}}, \quad (5)$$

Якщо $E_{кв} > 0$, капітальний ремонт основних засобів є економічно виправданим,

при $E_{кв} < 0$ – недоцільним.

Розрахунок значення $E_{кв}$ за всією сукупністю основних засобів підприємства дозволяє визначити послідовність заміни основних засобів за критерієм максимального мінусового значення.

Одним з важливих завдань управління основними засобами є з'ясування оптимальних термінів їх експлуатації. Скорочення термінів експлуатації дає змогу, як відомо забезпечити прискорене оновлення основних засобів, зменшує

рівень техніко-економічного старіння, підвищує технічний рівень підприємства, забезпечує зростання продуктивності праці та зниження ремонтно-експлуатаційних витрат. Подовження терміну експлуатації дає змогу зменшити обсяг щорічної заміни спрацьованих основних засобів, збільшити обсяги використання інвестиційних ресурсів для розширеного відтворення основних засобів, але обумовлює зниження продуктивності діючих основних засобів та зростання витрат на їх утримування та ремонт.

Оптимальний (економічно доцільний) термін експлуатації може бути визначений, за нашим переконанням, як період експлуатації, в якому забезпечується максимізація нагромадження коштів для відновлення основних засобів за рахунок амортизаційних відрахувань з врахуванням обсягів їх використання на проведення ремонтних робіт, тобто:

$$ДВ_{оф} = НА_m - СВ_{рем} \text{ макс}, \quad (6)$$

де, $ДВ_{оф}$ – джерела коштів для відновлення основних засобів;

$НА_m$ – нагромажені обсяги амортизаційних відрахувань на відновлення основних засобів протягом періоду їх експлуатації;

$СВ_{рем}$ – сукупні витрати підприємства на проведення ремонтних робіт протягом періоду експлуатації основних засобів.

Таким чином, комплексна економічна діагностика сприятиме ефективному використанню і відтворенню основних засобів на інноваційній основі, що дає змогу вивести вітчизняну економіку з фінансової кризи та примножити її потенціал.

Економічна діагностика ефективності використання основних засобів у практичній діяльності промислових підприємств застосовується нечасто і, переважно, безсистемно. Це дає змогу нам зробити висновок про те, що дослідження проблем економічної діагностики в Україні вимагають значно більшої уваги. Особливо це має стосуватись промислових підприємств. Прискіпливіше варто ставитись до відбору показників, які використовуються і економічній діагностиці та методики їх обчислення.

Наступні дослідження іу цьому напрямку доцільно здійснювати в руслі

наближення теоретичних розробок до практичної діяльності, насамперед, проводити наукові пошуки щодо економічного діагностування ефективності використання основних засобів за термінами їх експлуатації, країною походження (вітчизняні або іноземні), видами, групами, вартість (дорога, дешева), структурними підрозділами і т. д.

Список літератури

1. Бухгалтерський облік: особливості в галузях економіки : навч. посіб. / [Журавель Г. П., Крупка Я. Д, Палюх М. С. та ін.]. – Тернопіль : Економічна думка, 1999. – 449 с.
2. Бухгалтерський фінансовий облік : підручник / за ред. проф. Ф. Ф. Бутинця. – Житомир: ЖІТІ, 2000. – 608 с.
3. Гадзевич, О. І. Основи економічного аналізу і діагностики фінансово-господарської діяльності підприємств : навч. посіб. / О. І. Гадзевич. – К. : Кондор, 2004. – 180 с.
4. Економічний аналіз : навч. посіб. – 3-тє вид., без змін / М. А. Болюх, В. З. Бурчевський, М. І. Горбатюк та ін.; за ред. акад. НАНУ, проф. М. Г. Чумаченка. – К. : КНЕУ, 2007. – 560 с.
5. Економічна діагностика : навч. посіб. / Т. Ф. Косянчук, В. В. Лук'янова, Н. І. Майорова, В. В. Швид – Л. : Новий світ – 2000, 2007. – 449 с. – (Вища школа в Україні).
6. Жаданова, Ю. О. Формування фінансові стратегії розвитку підприємства поштового зв'язку : автореф., дис. ... канд. екон. наук: 08.00.04 / Ю. О. Жаданова; Одес. нац. академія зв'язку ім. О. С. Попова. – 2009. – 20 с.
7. Ковальчук, Т. М. Оперативний економічний аналіз в управлінні агропромисловим виробництвом / Т. М. Ковальчук. – К. : ІАЕ, 2001. – 518 с.
8. Кривов'язюк, І. В. Економічна діагностика підприємства: теорія, методологія та практика застосування : моногр. / І. В. Кривов'язюк; Луц. держ. техн. ун-т. – Луцьк: Настир'я, 2007. – 260 с.
9. Петрович, Й. М. Економіка виробничого підприємства : навч. посіб. / Й. М. Петрович, І. О. Будіщева – К.: Знання, 2001. – 405 с.
10. Проблеми обліку і аналізу в забезпеченні аграрних перетворень / за ред. П. Т. Саблука. – К. : ІАЕ УААН, 2001. – 206 с.
11. Сагалакова, Н. О. Економічна діяльність торговельного підприємства : автореф., дис. ... канд. екон. наук: 08.07.05 / Н. О. Сагалакова; Київ. нац. торг.-екон. ун-т – К., 2006. – 20 с.
12. Скрипник П. Є. Удосконалення механізму антикризового управління через інструментарій економічної діагностики : автореф. дис. ... канд. економ. наук: 08.00.03 / Н. Є. Скрипник; Дніпропетр. нац. екон. ун. ім. О. Гончара. - 2008. – 20 с.